

Naturskyddsföreningen
Alvesta

FISKGJUSEN

Nr 44 Hösten 2013

Bland mossor och lavar i Skårtaryds Urskog

Foto: Per Darell

www.naturskyddsföreningen.se/alvesta

STYRELSEN

Maria Karlsson

Växjövägen 31
342 62 Moheda

0472-70394

maria-hakansson@hotmail.com

Kassör

Elisabeth Ebbesson

Växjövägen 51
342 34 Alvesta

0472-13411

bettanebbesson@hotmail.com

Roland Bengtsson

Ölsåkra Slottet
340 37 Torpsbruk

0472-71113

roland.bengtsson@mikroalg.se

Per Darell

Rökesvens väg 14
342 35 Alvesta

0472-12919

per.darell@netatonce.net

Postmottagare

Karin Sahlström

Marieberg
342 34 Alvesta

0472-10637

karin@toka-alvesta.se

Sekreterare

Lena Lillieblad

Skeppshult 2
342 62 Moheda

0472-74125

lena.lillieblad@telia.com

Gerd Ouchterlony

Allmogevägen 44
352 53 Växjö

070-2102872

okg56@yahoo.se

Suppleant

Hans Gulliksson

Gåvetorp
342 92 Alvesta

0472-40177

hans.gulliksson@energikontorsydost.se

Ann-Kristin Lundh

Almelund Benestad
342 92 Alvesta

070-8438700

kia.strix@telia.com

Johan Blomby

Övra Källehult 11
36291 Tingsryd

070-3273961

jblomby@gmail.com

Vinterns Program

Riksförbundet anordnar rådslag i Alvesta Lördagen den 25 januari 2014

Vad är Naturskyddsföreningens viktigaste utmaning?

På stämman i juni ska föreningen förnya sina verksamhetsriktlinjer för 2015-2018. Miljöfrågorna är ständigt på tapeten, ändå lever världen långt från hållbart.

- Vad tycker Du att Naturskyddsföreningen ska göra?
- Hur ska vi utvecklas?
- Vad är vår roll som miljörörelse?

Just Du som läser detta och alla andra medlemmar är välkomna att tycka till. Energi och inspiration utlovas! Rådslag hålls i Östersund, Södertälje, Umeå och Alvesta. <https://riksstamma.naturkontakt.naturskyddsforeningen.se/>

Tid och lokal meddelas senare.

För information: Lena Lillieblad 070-5474125

Makro- och mikrobilder från naturen Torsdagen den 30 januari kl. 19:00 2014

Ulf Jansson, Roland Bengtsson och Per Darell visar naturbilder från sina samlingar. Inträde 50 kronor inklusive soppa från St Clairs.

Arrangörer: Naturskyddsföreningen Alvesta och Studieförbundet Vuxenskolan

Plats: Allbotorget 6 i Alvesta (Alvesta Jazz och Blues lokaler)

Anmälan: Senast 23 januari karin.sahlstrom@swipnet.se
Föranmälan så att soppan räcker!

För information: Per Darell 0472-12919 eller 072-5086686 eller
Karin Sahlström 0472-10637

Årsmöte

Mat, Natur och Kultur - Landskapet talar om hur det hänger ihop

Måndagen den 3 mars kl. 18:00

- Årsmötesförhandlingar
- Ostkaka och kaffe/te
- Christel Gustafsson, PhD Ekologi, berättar om hur jordbrukets utveckling påverkar landsbygden med två lokala exempel från Blädinge. (kl. 19:00)

Plats: Missionskyrkan i Alvesta

Ansvarig: Karin Sahlström 0472-10637

Jorden vi äter - Föredrag med Gunnar Rundgren

Torsdagen den 27 mars kl.18:30

Vilken mat, vilket jordbruk och vilken jord vill vi se i framtiden? Gunnar Rundgren, en av författarna till boken "Jorden vi äter", och mycket insatt i det globala ekologiska lantbruket, besvarar dessa frågor och berättar mer om vår matförsörjning och dess konsekvenser.

Arrangörer: Naturskyddsföreningarna i Alvesta och Växjö och Studieförbundet

Plats: Galaxen, Växjö Stadsbibliotek

Ansvarig: Karin Sahlström 0472-10637

Utflykt till Nationalparken Store Mosse

Torsdagen den 1 maj 2014

Arrangörer: Naturskyddsföreningarna i Alvesta och Växjö

Plats: Plats och övrig information meddelas senare

Ansvarig: Karin Sahlström 0472-10637

Invigning av Kojtasjön och Mellansjön

Plats: Plats och övrig information meddelas senare. Håll utkik.

Ansvarig: Per Darell 0472-12919 eller 072-5086686

100 % Ekologiskt

Ur Naturskyddsföreningens faktaunderlag ”Vad får jag när jag väljer ekologiskt? (2013)

Räcker maten om vi ska ha 100 % ekologiskt? Frågan är fel ställd.

Den utgår från att vi kan välja att behålla den produktionsmodell vi har idag, med stora insatser av fossilenergi och fossilenergibaserade produktionsmedel. Men det alternativet kommer inte att finnas i framtiden. Alla bönder kommer att ha de resursbegränsningar som ekobönder självmant tagit på sig idag. Den verkliga frågan är hur vi ska hantera den förändringen, för den är inget som går att välja bort.

Frågan är också för snävt formulerad. Trygg livsmedelsförsörjning handlar inte i första hand om produktionsteknik och avkastning, utan om social och ekonomisk rättvisa. Världens lantbruk producerar med god marginal det som krävs för att alla ska äta sig mätta, men ändå lider nära en miljard människor av direkt undernäring och mer än dubbelt så många av näringsbrist. De flesta undernärda är småbönder och annan landsbygdsbefolkning i fattiga länder, som skulle kunna producera sin egen mat men saknar tillräckligt med mark och vatten.

Istället används allt mer av världens jordbruksmark till djurfoder och biobränsle åt jordens rika minoritet. OECD-länderna har 18 % av världens befolkning men förbrukar 37 % av all spannmål. Även jordbruksmark i den fattiga världen har blivit ett spekulationsobjekt för internationella företag, ofta i direkt konkurrens med lokalbefolkningens matproduktion.

Men det här betyder inte att frågan om det ekologiska lantbrukets produktionsförmåga blir mindre intressant. Snarare tvärtom, eftersom ekolantbrukets prestationer idag är den bästa indikation vi har på hur mycket som kan produceras i ett framtida resursbegränsat lantbruk.

I delar av världen där användningen av konstgödsel och kemisk bekämpning är allra högst ger ekologisk produktion idag 60 – 80 % av konventionell skörd. Det gäller framförallt i Europa och skillnaden i avkastning är allra störst i de norra och västra delarna, däribland Sverige.

I Nordamerika, där man använder betydligt mindre kemiska insatsmedel, är skillnaden inte alls så stor. Ekologisk odling av vanliga grödor som majs och soja ger 90 – 100 % av konventionell skörd.

Sammantaget innebär detta att världens totala skördar kanske inte skulle behöva minska alls även om allt jordbruk drevs ekologiskt. En forskargrupp i USA har beräknat att det är ganska små arealer som skulle få kraftiga sänkningar och mycket större arealer som skulle få oförändrad eller ökad produktion. Även med mycket försiktiga antaganden bedömer de att dagens världsproduktion av mat skulle kunna klaras med 100% ekologiskt lantbruk. I ett mer realistiskt scenario kan ekoproduktionen klara en betydande ökning.

En viktig bieffekt av ekoproduktionen är förbättrad hälsa. Hanteringen av kemiska bekämpningsmedel, framförallt de många starkt giftiga insekticiderna, är ett stort hälsoproblem i tropiska länder. Både akuta förgiftningsfall och kroniska skador är vanliga bland lantarbetare och hela befolkningen exponeras via föroreningar i luft, vatten och mat. Därtill innebär ekoproduktion ofta en större variation i grödor som ger både ett mer allsidigt näringsintag och minskad risk för total missväxt.

Torsdagen den 27 mars kommer Gunnar Rundgren, författare till "Jorden vi äter", till Växjö bibliotek

Grönkålssallad - Miljövänlig vintermat

Text: Karin Sahlström

Vad är miljövänlig mat? Det är att äta mindre mängd kött, mer ekologisk mat, undvika matsvinn och äta närproducerad mat. Dessutom innebär det att äta mat efter säsong. Nu när vintern står för dörren och den gröna salladen till maten inte längre kan bestå av ex isbergssallad behövs alternativ. Min favorit är grönkålssallad. Gör så här:

Skär ca 6 stora grönkålsblad utan stjälk, i små, små bitar. Tillsätt 3-4 msk russin, som legat i varmt vatten några minuter. Gör en citrondressing med rapsolja, äppelcidervinäger, citronsaft och lite örtsalt. Häll rikligt med dressing över grönkålen. Låt gärna denna blandning stå och dra. Strax före servering tillsätts antingen ½ äpple skuret i bitar (gärna ett äpple med rött skal) eller också en clementin skuren i små bitar. Till fest rekommenderar jag en röd, ekologisk paprika också den skuren i mindre bitar. Paprika är bland de mest besprutade grönsakerna, välj därför ekologisk.

Denna grönkålssallad – grön och röd - är bland de mest uppskattade maträtterna på mitt julbord!

Lär känna våra vinterfåglar

Text: Gerd Ouchterlony

Är du pigg på att stifta närmare bekantskap med fåglarna du bor granne med i vinter? Ett bra sätt är att börja med fågelmatning. Du kan stanna inomhus i värmen och studera dem från köksfönstret. Jag kan lova dig att du kommer att få trevliga stunder.

Vad ska man ge dem att äta?

De behöver i första hand kolhydrater och fett för att klara vintern, men dessutom vatten. Fruset vatten i form av snö kan fungera men de föredrar vatten i flytande form. Har du sett hur fåglar gör när de dricker? Ställ ut en skål med vatten i närheten av matningen så får du se.

Vilka fåglar kan Du förvänta Dig?

Vilka fåglar som kommer beror lite på var du bor t.ex. hur nära det är till en skog men det beror också på vilken mat du erbjuder. Här kommer förslag på mat och tänkbara gäster:

- Solrosfrön, gärna helsvarta för dessa innehåller mer olja: Grönfink, talgoxe, nötväcka, domherre, stenknäck.
- Hampfrön: Grönfink, bofink, bergfink, gråsparv, pilfink, talgoxe, blåmes, entita, tallita domherre.
- Havre: Gulsparv
- Jordnötter: Grönfink, mesar, sparvar, nötväckor, siskor och många andra. När nötskrikorna upptäckte dem hemma hos mig så försvann alla jordnötterna i ett nafs!
- Talg, ister, späck, kokosfett: Bra mat för alla insektsätande fåglar som mesar, hackspettar, trädkrypare, rödhake, kungsfågel.
- Frukt och bär, som äpple, päron, banan, rönnbär och oxelbär: Trastar, rödhake, sidensvans och eventuella starar som kommit tidigt tillbaka.

Vad ska man tänka på vid matningen?

Det finns en uppsjö av olika fröautomater och prisklasser men man kan också t ex spetsa äpplen, smeta kokosfett på en trädstam eller hänga upp en bit späck i ett snöre. Det ska vara lätt att fylla på frön och hålla rent.

Dessutom kommer det många fler fåglar om det finns ett skydd för dem i närheten i form av en buske eller varför inte placera utegranen vid fågelbordet i år. Dubbel fröjd och fåglarna kan ta skydd om sparvhöken kommer.

Blir det mycket fröspill på marken äts det gärna av gnagare som i sin tur blir mat åt ugglor som på så sätt klarar vintern lättare.

Utflykt till Skårtaryds Urskog

Text: Per Darell

Vi fick en härlig dag bland moss- och lavklädda klippblock och spännande mossor på döda trädstammar. De äldsta träden är mer än 150 år gamla. Rundan är inte så lång, men alla stopp för att titta på spännande saker och fika bland stockar och sten gjorde att vi höll på i över tre timmar. Det var jättekul att det kom så många personer – 50 stycken!

Ledare för exkursionen var Per Darell och Uno Pettersson.

Drakguldsmossa - ut och leta!

Årets mossa och Smålands landskapmossa!

Text: Per Darell

Lysmossa, *Schistostega pennata*

Det händer att man någon gång sett det glimra till under rotvältor och i jordkällare, utan att reflektera så mycket över det. Det som glimrar till är troligen lysmossans protonema, dvs förgrodd som består av linsformade celler. Ljuset bryts mot kloroplasterna i cellerna och ger då ett gröngulaktigt sken som med lite fantasi blir till guld som glittrar - drakguld.

I den jordkällare (Humleberg) jag och Roland Bengtsson besökte glimrade det knappast alls så vi blev besvikna. Men vi hittade de små matta och tunna skotten hos lysmossan som är lätta att förbise. Bladen är ordnade i två rader. De saknar nerv och är platta och bräkenlika. Dessutom är de vattenavvisande. Senare hade vi tur! Vi besökte jordkällaren 2,2 km från Singoallas grotta och där lyste den fantastiskt smaragdgrönt!!

Lysmossan är samkönad och sporkapslar är relativt vanliga. Jag hittade några kapslar vid vårt besök i jordkällaren den 28 april i år. Skaftet är ca 1 cm långt, alltså ungefär lika långt som själva skottet. Sporererna är klibbiga och fastnar lätt på smådjur som sedan sprider mossan. Komossa, som finns i Kronoberg, är en annan mossa som djur hjälper till med förökningen. Komossa tillhör gruppen *Splachnum*, parasollmossor. Det svenska namnet är efter kapslarnas speciella utformning.

Lysmossan växer på naken jord och sand, vid rotvältor, i jordkällare, under stenblock, i bergskrevor, vid älvstränder och bäckskog med lågor. Den växer i fuktig (men inte våt) och skuggig miljö.

Den är ofta förbisedd vilket framgår av följande noteringar på artportalen: Kronoberg 18 st (varav 5 i jordkällare och 4 under rotvälta), Jönköping 0, Kalmar 0 och Blekinge 2. Totalt är det drygt hundra rapporter från norr till söder med tyngdpunkt i Götaland. Ut och leta bland rotvältor och jordkällare! Rapportera på artportalen eller skicka till mig
Per Darell: per.darell@netatonce.net.

Kojta- och Mellansjön

Text: Per Darell

Projektgruppen¹ som bildades 2011 (Skogen och själen) har rustat upp sju spår. Vi har röjt, förbättrat och markerat lederna. Stiftet har stått för röjningen och förbättring av vissa delar av lederna. Markägaren på östra sidan har klippt på stigarna och satt upp spångar på de blötaste partierna vid Kojtasjöns östra sida. Anslagstavlor är uppsatta men vi arbetar ännu med texterna. Invigning är planerad till våren, troligen maj. Alla är välkomna till invigningen. Det är ett bra stöd för föreningen om vi blir många vid invigningen.

Naturskyddsföreningen har bidragit med att inventera växt- och djurliv. Runt sjöarna finns en intressant flora med klockgentiana (rödlistad VU=sårbar) som den vackraste. Hårklomossa (rödlistad NT=nära hotad) finns rikligt framför allt på Kojtasjöns östra sida där den växer främst på gråvide. Hårklomossan har sitt starkaste fäste i Europa här i Kronoberg (främst i Stråken men också i Möckeln). Den finns med som särskilt värdefull växt på EUs artdirektiv. Intressant är också förekomsten av tickor och trollhand i gråvidet vid ån.

Tidigare var fågellivet mycket rikt vid Kojtasjön. Då fanns bland annat en skrattmåskoloni som också drog till sig andra häckande fåglar, som fann skydd i skrattmåskolonin. Det är inte omöjligt att återfå en koloni om man bygger någon form av plattform vid lämpligt ställe i sjön. Idag förekommer bland annat häger, trana, grågås, enkelbeckasin, morkulla och krickor. Buskskvätta har också iakttagits och häckar eventuellt vid Kojtasjön.

Den främsta förutsättningen till det speciella växt- och djurlivet är de stora vattenståndsändringarna. I år med extremt lågt vatten hittade vi flera ovanliga växter på de uttorkade stränderna. Den mest ovanliga var röd gaffelmossa som få i Sverige har sett (rödlistad EN=starkt hotad).

Området väster om sjöarna är en rullstensås, Obyåsen, som här till största delen är bevuxen med tall. En del av tallen blåste ner framför allt i stormen Gudrun. Stiftet har sedan avverkat några områden med fröställning. Ännu återstår

emellertid ett par områden med över hundraårig tall. Enstaka träd är över 150 år. Naturskyddsföreningen anser att om friluftsområdet skall vara attraktivt får dessa områden inte avverkas. Det vackraste partiet är på åsens norra del. Här frösåddes tallarna 1888 vilket står på en minnessten där. En kombination av både tät och gles tallskog är gynnsamt för den större hackspetten, spillkråkan och nattskärran (se Fiskgjusen våren 2013). Nattskärran är rödlistad som NT. På de gamla tallarna har vi funnit blomkålsvamp och tallticka, båda signalarter och den senare rödlistad (NT).

¹Projektgruppen består av representanter för Kojta- och Mellansjöns bevarande, Växjö stift, Vislanda hembygdsförening och församling, Alvesta kommun och Naturskyddsföreningen Alvesta.

Utflyktstips – Brantåsa i norra delen av Alvesta kommun

Text: Roland Bengtsson

Längst upp i Alvesta kommuns nordöstra hörn sträcker sig en höjdrygg vars västra delvis storblockiga sluttning är bevuxen med en hedbokskog. Det är en bokskog som växer på mager jord och som på grund av den skugga skogen ger har en artfattig kärlväxtflora. I betesmark och igenväxande snår ovanför skogen hittades dock vid inventeringen för Smålands flora på 1980-talet flera arter som kräver näringsrik mullrik jord, och som är mindre vanliga i dessa trakter, till exempel tandrot, knöl-, nässel- och hässleklocka . I området ner mot Skeppshulta sjö noterades ormrot, jungfrulin, sammets- ängs- och betesdagdkåpa, sommarfibbla, slåttergubbe och svinrot. En del av dessa är karaktärsarter som vittnar om gamla slätterängar och ogödslad mark. Hur många av dessa som finns kvar idag är tveksamt.

Brantåsa backar är en skatt både för de som söker naturupplevelser och de som söker spår efter det förflutna, skrev Margitta Lennartsson i Smålandsposten 2010. Man hade då uppe på åsryggen upptäckt ett gravröse som enligt arkeolog Per Holmgren sannolikt är från bronsåldern. Det är bara att instämma. Även om kärlväxtfloran i bokskogen inte är något att imponeras av så är mossorna desto intressantare, t.ex. krushättemossan. Miljön med överhängande block med finkorniga jordarter inunder skulle också kunna vara en naturlig lokal för lysmossan.

Källa i Brantåsa

Foto: Roland Bengtsson

Nästan nere vid sluttningens fot finns ett par svaga källor, dvs de har inte alltid ett tydligt utflöde. Den ena höll dock vatten i slutet av september 2013 när grundvattnet stod mycket lågt i länet och en del andra källor sinat. Den hade också öppet vatten hela vintern 2013. Denna källa utnyttjades som dricksvattenkälla åtminstone av en ringduva som besökte källan samtidigt som författaren, att döma av tidigare efterlämnade fjädrar var hon inte ensam.

Dessa källor finns registrerade i fornminnesregistret, som har adressen www.fmis.raa.se. Där kan man också hitta uppgifter om ”grottan”, dvs Kammaren som omnämns av fornforskaren Hyltén-Cavallius 1868. I Kammaren bodde på 1600-talet en fredlös man, möjligen den förrymde knekten Börje Jonsson i Brantåsa som blev ihjälslagen 1630. Hyltén-Cavallius bodde under några år i Stora Målen som ligger alldeles norr om Brantåsa.

Referenser:

Hyltén-Cavallius, G.O. 1868. Wärend och Wirdarna, andra delen. Stockholm.

Lennartsson M. Spår av det förflutna i naturen. Smålandsposten 20100720.

Lysmossa, *Schistostega pennata*

Foto: Per Darell

Var med och påverka de stora miljöfrågorna

Naturskyddsföreningen är en ideell miljöorganisation. Vi sprider kunskap, kartlägger miljöhot, skapar lösningar samt påverkar politiker och myndigheter såväl nationellt som internationellt. Dessutom står vi bakom världens tuffaste miljömärkning Bra Miljöval.

Bli medlem genom att fylla i formuläret på hemsidan:

www.naturskyddsforeningen.se eller SMS:a "MEDLEM" till 72900. Medlemskapet kostar 24 kr/mån eller 295 kr/år. Är du under 26 år kostar det 16 kr/mån eller 195 kr/år (då ingår även medlemskap i Fältbiologerna). För hela familjen kostar det 30kr/mån eller 365 kr/år.

Du gör en viktig insats för miljön genom att bli medlem

Naturskyddsföreningen
Alvesta